

PROFESORIŲ VLADĄ JURGUČIŲ PRISIMENANT: 120-OSIOMS GIMIMO METINĖMS

Vladas Terleckas

Docentas socialinių mokslų daktaras
A. Mickevičiaus g. 7-7A, LT-08119 Vilnius

Meilė Jasienė

Docentė socialinių mokslų daktarė
Vilniaus universiteto Finansų katedra
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 42
El. paštas: jasiene@takas.lt

Straipsnyje pateikiami iškilios asmenybės – profesoriaus Vlodo Jurgučio kai kurie gyvenimo ir veiklos bruožai, pamėginta pažinti jį – lito ir Lietuvos finansų mokslo kūrėją, enciklopedinės erudicijos pedagoga, valstybininką ir patriotą.

Straipsnis skiriamas profesoriaus Vlodo Jurgučio 120-osioms gimimo metinėms.

Profesoriaus Vlodo Jurgučio vardą sovietinės okupacijos metais buvo siekiama išbraukti iš Lietuvos istorijos, ir tik prasidėjus Atgimimui apie šią asmenybę pirmieji prabilo A. Žilėnas ir V. Terleckas (Lito ir Lietuvos ekonomikos tėvai, 1989; Terleckas, 1989). Šiandien V. Jurgučio gyvenimui ir veiklai tyrinėti skirti daugelio autorių darbai, prisiminimai, pranešimai mokslinėse konferencijose (Laumenskaitė, 1994, 1998; Martišius, 1996, 1997; Nausėda, 1997; Terleckas, 2001; Akademikas profesorius Vladas Jurgutis 1885–1966, 1996 ir kiti). Nors ypač naujų V. Jurgučio biografijos ir veiklos faktų atrasti, matyt, neįmanoma, tačiau norėtume dar kartą išreikšti pagarbą šiam Lietuvai daug nusipelnusiam žmogui.

Vladas Jurgutis gimė 1885 m. spalio 24 d. (lapkričio 5 d.) Palangoje, tėvai buvo neturtingi miestiečiai. 1897–1901 metais V. Jurgutis lankė Palangos progimnaziją, buvo labai gabus auklėtinis. Tolesnis gyvenimo kelias jį nuvedė į Že-

maičių kunigų seminariją Kaune, kurią sėkmingai baigė 1906 metais V. Jurgutis, kaip išsiskiriantis iš kitų bendramokslų igimtais gabumais ir retu darbštumu, siunčiamas studijuoti į Peterburgo dvasinę akademiją. Čia išryškėjo V. Jurgučio polinkis į ekonomikos mokslus, sociologiją. Jis baigiamojo darbo temą pasirinko apie K. Markso pažiūras į religiją. Darbas buvo gerai įvertintas, V. Jurgučiu suteiktas teologijos magistro laipsnis. Be to, minėtos Akademijos senatas nutarė darbą spausdinti. 1910 metais V. Jurgutis baigė Peterburgo dvasinę akademiją ir išvyko studijuoti į Miuncheno universitetą, Valsybės ūkio fakultetą, kur sėmėsi žinių iš socialinių ir ekonomikos mokslų. Studijos Miuncheno universitete 1910–1913 metais paliko gilius pėdsakus V. Jurgučio biografijoje, nulėmė teorines jo pažiūras, mokslinę darbų rašymo metodologiją. 1914 metais Berlyne ir Krokuvėje rengė magistro laipsniui disertaciją. Baigęs mokslus, įgijo filosofijos, kanonų teisės, ekonomikos

(ūkio istorija, pinigai, kreditas, finansai) specialybės (Vaišnoras, 1966).

Baigęs Miuncheno universitetą, V. Jurgutis dirbo pastoracinį darbą Liepojoje. Pirmojo pasaulinio karo metais gyveno Saratove. 1918 metų vasarą jis grįžta į Lietuvą. V. Jurgutis paskiriamas Kauno kunigų seminarijos profesoriumi. Audringi besikuriantis nepriklausomos Lietuvos įvykiai, išsilavinusių žmonių trūkumas paskatino V. Jurgutį įsitraukti į politinį gyvenimą. Juo labiau kad jis turėjo didelę visuomeninio darbo patirtį, mylėjo savo Tėvynę. Manoma, kad dar besimokydamas Peterburgo dvasinėje akademijoje, V. Jurgutis pirmasis iškėlė idėją rengti inteligentią atgimstančiai Lietuvai. Jis taip pat buvo ateitininkų organizacijos sumanytojas ir pradininkas.

Aktyvus dalyvavimas politiniame gyvenime, be to, išsilavinimas ir gera iškalba – tai svarbiausi veiksniai, nulėmę V. Jurgučio populiarumą. Jis išrenkamas Krikščionių demokratų partijos centro komiteto nariu. 1920–1922 metais buvo Steigiamojo seimo narys, Finansų ir Biudžeto komisijų generalinis referentas. Neilgai (nuo 1922 m. vasario 2 d. iki rugsėjo 28 d.) dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministru.

Gyvenimas privertė V. Jurgutį 1922 metais paimiti tvirtai į savo rankas pirmą kartą steigiamo Lietuvos banko – nacionalinių pinigų emitento – vairą ir rūpintis lito tvirtumu, dėl to yra vadinamas „lito tėvu“. Pradėjęs dirbti Lietuvos banko valdytoju, V. Jurgutis visą savo gyvenimą paskyrė Lietuvos finansų, pinigų ir bankų reikalams. Būdamas Lietuvos banko vadovu, jis turėjo didelę įtaką visai krašto ekonominei politikai. 1929 metais V. Jurgutis prašo atleisti jį iš valdytojo pareigų ir atsistatydina. Ir nedirbdamas čia, jis domėjosi banko reikalais, konsultavo vadovybę, aktyviai dalyvavo svarstant banko politiką.

1927 metais V. Jurgutis buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino II laips-

nio ordinu, 1934 m. – Vytauto Didžiojo II laipsnio ordinu.

Savo vardą V. Jurgutis įrašė į istorijos analus ir ilgametę pedagoginę, moksline veiklą. Dar būdamas Lietuvos banko valdytoju, 1925 m. rugsėjo 1 d. pradėjo dėstyti Kauno universiteto Teisių fakultete, ėjo ekstraordinarinio profesoriaus pareigas. Dėstė pinigų ir bankų bei socialinės politikos, vėliau – finansų, pinigų ir kredito disciplinas. Nuo 1930 metų vadovavo Finansų katedrai. 1938 metais V. Jurgutis ėjo ordinarinio profesoriaus pareigas, 1939 metais jam suteiktas garbės daktaro vardas. Be to, kurį laiką (iki 1938 m. spalio) dėstė ekonomiką Aukštuosiuose Vytauto Didžiojo karininkų kursuose. Atgavęs Vilniaus kraštą, 1940 metų sausio pradžioje V. Jurgutis pradėjo dirbti į Vilniaus universitetą perkeltos Teisių fakulteto Finansų mokslo katedros vedėju. 1941–1943 metais V. Jurgutis vadovavo Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetui. Nuo 1942 m. gegužės iki 1943 m. kovo V. Jurgutis taip pat buvo ir Lietuvos mokslų akademijos pirmininkas. Jis labai stengėsi suaktyvinti mokslinio tyrimo darbą, reikalavo iš darbuotojų „pavestą darbą dirbti sąžiningai, uoliai ir atidžiai“ (Bulavas J., 1969, p. 224). Akademijos vadovas reikalus tvarkė taip, kad okupantų pageidaujama tyrimo darbais mokslininkai neužsiimintų, o stengtųsi sukaupti ir išsaugoti Lietuvos istorijai ir kultūrai vertingą medžiagą.

Nepaprastas atsidavimas dėstomiems dalykams, taip pat išskirtinė erudicija, sugestyvus minčių sakymas įkvėpdavo studijuojančiam jaunimui meilę mokslui, o į auditoriją susirinkdavo daug klausytojų. Nepamirštinus V. Jurgučio pastangos rengti Lietuvai aukštos kvalifikacijos mokslo darbuotojus. Jis organizavo seminarus patiems gambiausiems studentams. Tie seminarai savo moksliniu lygiu buvo tikra doktorantūra, rengė būsimum mokslų daktarus. Seminarai vyko profesoriaus bute, kuriame buvo sukaupta

turtingiausia Lietuvoje ekonominės literatūros biblioteka, prieinama visiems seminaro dalyviams. Bibliotekai papildyti naujomis knygomis V. Jurgutis skirdavo didelę dalį savo uždarbio.

Suminėtų darbų vienam žmogui per akis. Bet V. Jurgutis tarsi nežinojo ribų. Draugiškai prvardžiuojamas „žemaičių meška“, jis nevengė jokios naštos, viskas jam buvo pagal jėgas. Drauge su kitais steigė akcinę bendrovę „Lietuvos cukrus“. Mat, gaminant savą cukrų, susitaupys užsienio valiuta, o tai stiprins litą.

Tobulinant daugiausia iš carinės Rusijos perimtus įstatymus, V. Jurgutis neatsisakė prisidėti ir prie šio darbo. V. Jurgutis buvo paskirtas Valsybės tarybos nariu ekonominiams, finansiniams įstatymams rengti, iki pat 1940 metų bendradarbiavo Valsybės taryboje, rengė ekonominių ir finansinių įstatymų projektus. Paminėtinas Kredito įmonių įstatymas, pagal kurį turėjo būti pradėta kurti kolektyvinė indėlių draudimo sistema. Įstatymas atitiko pasaulines tendencijas, rodė jo autorių profesionalumą. Tokia indėlių draudimo sistema tais laikais buvo sukurta tik JAV. Seimas šį įstatymą priėmė 1940 m. gegužės 31 d., tačiau, deja, dėl okupacijos jis nebuvo pritaikytas praktikoje (Terleckas, 2000, p. 348–349). Tad, be abejo, V. Jurgučio mintis apie J. Paknį (Lietuvos banko valdytojo pavaduotoją, vėliau valdytoją), išdėstytas laiške (1948 m.) draugams, galime pritaikyti ir pačiam autoriui apibūdinti. Jis rašė: „Galima sakyti, kad asmeninio gyvenimo jisai neturėjo. Tai būta vyro nenuilstamo darbštumo, didelių gabumų, plačios ne tik ekonominės <...> erudicijos“ (Pažemeckas J., 1967, Nr. 2, p. 72).

V. Jurgutis niekada neatsisakydavo padėti žmogui, jį užtarti ir gelbėti, net kai už tai jo paties laukė nemalonumai ar teko rizikuoti savo gyvybe (Laumenskaitė, 1994, p. 49–50).

Draugų įkalbėtas, V. Jurgutis hitlerinės okupacijos pradžioje sutiko dirbti okupantų suorga-

nizuotos „savivaldos“ ūkio generaliniu tarėju. Tikėtasi, kad V. Jurgučio autoritetas sušvelnins nacių smūgius Lietuvos ūkiui. Pats profesorius didesnių iliuzijų dėl savo galimybių ir okupantų politikos siekių neturėjo. Pradėjęs eiti generalinio tarėjo pareigas, jis artimiausiems savo bendradarbiams dėstė: „Ponai, pažįstu vokiečius; jie atėjo į mūsų kraštą mus ūkiškai apiplėšti ir fiziškai mus naikinti“ (Pažemeckas J., 1967, Nr. 1, p. 17). Okupantai „pasistengė“ savo darbus tai įrodyti. V. Jurgutis į okupantų savivalę atsakydavo memorandumais, kuriais nuolatots „bombardavo“ generalinį vokiečių komisarą Lietuvoje. Memorandumai, kuriuose konkrečiais pavyzdžiais buvo aiškinama, kaip grobiamas Lietuvos ūkis, gyventojai, patekdavo į pagrindinę spaudą ir taip padėjo demaskuoti okupantus, ugde tautos pasipriešinimo dvasią. Praradęs bet kokias viltis, V. Jurgutis greitai (po pusmečio) tarėjo pareigas paliko, bet jo laikysena sukėlė hitlerinių pareigūnų neapykantą. 1943 m. nacių okupantai, V. Jurgučiai atsakius pasirašyti atsisaukimą, raginantį jaunimą stoti į vokiečių kariuomenę, jį suėmė, ir jis vienas iš pirmųjų atsidūrė represuotųjų Lietuvos inteligentų gretose (Vaišnoras, 1966).

Manoma, kad kiekvieno žmogaus esybė visiškai atsiskleidžia ekstremaliomis sąlygomis. Likimas nepašykštėjo V. Jurgučiai ir šio išbandymo, skyrė jam čia sunkiausią dalį, nublokšdamas jį į Štuthofo koncentracijos stovyklą, kur patyrė kankinimų baisumus, iš dalies neteko klausos. Į koncentracijos stovyklą V. Jurgutis pateko 1943 metų pavasarį drauge su kitais Lietuvos inteligentais, gestapo apkaltintais „War tätig in Widerstandsbewegung“ (Yla S., 1951, p. 89), t. y. dalyvavo pasipriešinimo judėjime.

1944 metų balandžio pabaigoje uždarytųjų Štuthofe ir paskelbtų „garbės kaliniais“ dalia palengvėjo ir jie galėjo nedirbti. Tuomet įsteigta slapta „Štuthofo akademija“, kuriai ėmėsi vado-

vauti nenuilstantis prof. V. Jurgutis. Profesorius skaitė paskaitas, padėjo norintiems mokytis vokiečių kalbos. Tik jo pareigos jausmas ir valia galėjo išlaikyti „akademiją“ ištisus metus. Be to, stovykloje V. Jurgutis buvo tarsi gyvasis universitetas: kiekvienam likimo draugui noriai atverdavo savo žinių lobyną, kiekvienam jam pateiktu klausimu dėstydamas – vis tolyn ir platin. Mokė ne vien kitus, bet mokėsi ir pats. Labai daug skaitė, kas tik patekdavo į rankas. Įdomiausius straipsnius išsikirdavo ir išmokdavo atmintinai. Jo galva plyšo nuo be galo didelio išmany-mo.

Už tautinį patriotizmą jį kitų tautų žmonės gerbė, nes ir pats V. Jurgutis juos gerbė. Didelis V. Jurgučio taktas, autoritetas, sentimentai Lenkijai neleido įsiliepsnoti nesantaikai, taip pat ki-virčams tarp lietuvių ir lenkų, nors šito labai no-rėjo stovyklos administracija.

Štuthofio stovyklą evakuojant, nusilpęs V. Jur-gutis susirgo šiltine. Paliktą vienui vieną ir pa-smerktą žūti išgelbėjo buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas Jonas Noreika, kuris prie V. Jur-gučio buvo labai prisirišęs (Yla S., 1951, p. 236–237). Išlaisvintas iš koncentracijos stovyklos Raudonosios armijos, buvo atvežtas į Lietuvą, kur porai mėnesių buvo uždarytas į sovietinio saugumo rūsius.

Iki 1946 metų dar profesoriavo Vilniaus uni-versiteto Finansų ir kredito katedroje, kurį laiką buvo jos vedėjas. Slogi įtarumo atmosfera, dide-lis keliaklupsčiaiavimas stalinizmui V. Jurgučiu truskė dirbti. Būdamas tvirto būdo, jis negalėjo nusilenkti, paskaitose negalėjo kandžių pasta-bų dėl nemokėjimo tvarkyti TSRS ekonomiką, organizuoti pinigų cirkuliaciją. Žinoma, toks profesorius elgesys negalėjo būti ilgiau toleruo-jamas.

1946 m. liepos 18 d. pasirodo rektorius įsa-kymas Nr. 1010, kuriame po įžangos apie tary-binės vyriausybės ir partijos rūpestį mokslo dar-

buotojais rašoma: „Tačiau kai kas mūsų Univer-siteto mokslo darbuotojų parodė neigiamą nusi-statymą dėl šių tarybinės valstybės reikalų. Prof. Jurgutis Vladas ir doc. Cesevičius Domas savo paskaitose nesiliovė skelbė buržuazines teori-jas, priešingas tarybinio mokslo ir tarybinės valstybės teorijoms. Dėl šios priežasties prof. V. Jur-gutį ir doc. D. Cesevičių nuo liepos 18 d. atlei-džiu iš jų eitų Vilniaus Valst. Universitete parei-gų.“ (Domas Cesevičius, 1998, p. 339).

V. Jurgutis atleidžiamas iš universiteto, nors Gulago išvengia. Antra vertus, stalininės despoti-tijos laikais, esant administraciniam komandi-niam ūkiui, profesorius patirtį ir žinias vargu ar buvo galima naudoti. Tad legendinė asmeny-bė dvasiškai numarinama anksčiau, negu ji 1966 metais amžinai atglė gimtosios Palangos kapi-nėse.

V. Jurgutis savo mokslinę veiklą pradėjo bro-šiūra „Socializmas ir krikščionybė“, pasirodžiu-sia 1920 metais. Tačiau atsakingos Lietuvos ban-ko valdytojo pareigos, pedagoginis darbas ir kita veikla privertė ilgesniam laikui padėti plunks-ną. Produktyviausias V. Jurgučio mokslinėje biografijoje laikas – ketvirtasis dešimtmetis. Tuomet iš jo dviejų paskaitų išspausdinti atskiri straipsniai. Tą „Tomo iš Akvino ekonominių minčių pagrindai“ (Židinys, 1933) bei „Moteris ir ekonomika“ (Židinys, 1936). Būdamas kuku-lus, mokslininkas mažai vertino straipsnius, juos manė esant vienadieniu reikalu. 1932 metais die-nos šviesą išvydo studija „Jean Jacques Rousseau pažiūros į Lietuvos viešąjį 18 amžiaus ūkį“, po metų – „Akademinis jaunimas ir ekonominis gy-venimas“.

1938 metais pasirodė V. Jurgučio du kruopš-čiai parašyti darbai: „Finansų mokslo pagrinda-i“ ir „Pinigai“, 1940 metais išspausdino dide-lę monografiją „Bankai“. Vėlesni Lietuvos isto-rijos sūkuriai nelemtai ilgam buvo stabdis V. Jur-gučio kūryboje, neleido įgyvendinti sumanymų,

atkleisti enciklopedinės erudicijos, o tai mums nemažas praradimas. Pagaliau ir minėtos monografijos uolių sovietinės „ideologinės skaistybės“ saugotojų nukūšamos į specialių fondų saugyklas ir skaitytojui tampa neprieinamos. Norėta, kad daug nusipelnusio Lietuvai žmogaus vardas ir darbai būtų pamiršti. Tik vadinamaisiais atlydžio metais V. Jurgutis vėl ėmėsi plunksnos. Deja, nauja profesoriaus studija „Lietuvos finansų istorija“ pasiliko tik mašinraščiu.

Savo darbuose V. Jurgutis skyrė dėmesio ir aukštojo mokslo reikalams – kad universiteto mokslas stovėtų tinkamoje aukštumoje, būtų siejamas su tautos reikalais, gyventų tautos dvasia ir idealais, kad universiteto dėstytojams aukščiausia darbo direktyva yra tarnauti tiesiai, skelbti ją (Martišius, 1996, p. 78).

V. Jurgučio moksliniai darbai duoda pagrindą laikyti jį ne vien lito kūrėju, bet ir lietuviškosios finansologijos pradininku, finansinės terminijos puoselėtoju. Visiems jo darbams būdinga laisva, tiksliai minties raiška, sodri ir gyva kalba, meniškai palyginimai ir epitetai.

Gaila, kad autorius, būdamas lito kūrėjas, sąmoningai atsisakė nagrinėti ir vertinti Lietuvos Respublikos pinigų sistemą. Tokį savo nusistatymą V. Jurgutis studentams aiškino, kad dar gyvi tie žmonės, kurie litą kūrė, tad apie jį nei gero, nei blogo negalima pasakyti. Kitaip sakant, jis manė, kad nėra laiko perspektyvos objektyviai svarstyti Lietuvos pinigų sistemą.

Latvija su Lietuva beveik vienu metu pirmosios Europoje stabilizavo savo valiutas. Lietuvos nacionalinis piniginis vienetas litas į apyvar tą atėjo 1922 m. spalio 2 d. Savų pinigų įvedimas vietoj kaizerinių okupantų karo pinigų, vadinamų ostais (ostpinigiais), Lietuvai buvo ypač svarbus tuo, kad išlaisvino kraštą iš ekonominės priklausomybės nuo Vokietijos, o kartu sustiprino ir Respublikos politinį suverenumą.

Lito banknotų emisija turėjo būti ne mažiau kaip trečdaliu padengta auksu. Litas įvestas didžiulio nepasitikėjimo, skepticizmo, vietos prekybininkų ir valiutos spekuliantų pasipriešinimo atmosferos sąlygomis. Siekdamas to išvengti ir išsaugoti litą nuo nuvertėjimo, litus emitavęs Lietuvos bankas griežtai ribojo banknotų kiekį cirkuliacijoje, padengdamas juos auksu – užsienio valiuta – daugiau negu 100 procentų. Aukso ir užsienio valiutos atsargoms didinti vyriausybė ir Lietuvos bankas stengėsi palaikyti aktyvų mokėjimo balansą. Dėl to muitais, kreditu ir palūkanomis buvo skatinamas eksportas ir ribojamas importas, siekiama plėsti krašto pramonę. Sutelkus vyriausybės ir banko pastangas, iš karto pavyko pasiekti santykinį lito kurso pastovumą. Tačiau iki 1926 metų lito perkamoji galia mažėjo, ir tik tais metais įvyko lūžis – prekių kainos ėmė mažėti. Be to, nuo 1926 metų pradėjo mažėti užsienio valiutų kursai litais. 1927 m. vasario 15 d. vykusiame Lietuvos banko metiniame susirinkime jo valdytojas V. Jurgutis pagrįstai galėjo pareikšti: „Lietuvos Respublika turi jau savą pastovią valiutą – Litą“ (Lietuva, 1927 02 18). Taigi V. Jurgučio vadovaujama Lietuvos bankui be užsienio finansinės ir techninės pagalbos pavyko stabilizuoti litą (Terleckas, 2001, p. 18).

Deja, net ir Atgimimo laikais buvo pastangų suniekinti, sumenkinti šį V. Jurgučio nuopelną ir patį jo asmenį – Alfonsas Eidintas savo monografijoje jį vadina „odin iz finansovych vorotil*“ Lity V. Jurgutis“ (Eidintas, 1989, p. 136).

Vėlesniais metais litas stiprėjo. 1931 metais buvo įvestas lito banknotų (ne mažesnės kaip 20 000 litų sumos) keitimas į aukso lydinis. Valiutinė padėtis pablogėjo 1931 metais, kai ru-

* Vorotila – šulas, vadeiva, stambus verteiva, biznieriūs (Rusų–lietuvių kalbų žodynas T. 1. Vilnius: Moks-las, 1982. P. 251).

denį prasidėjo ekonominė krizė, atpigio Lietuvos prekybos užsienio rinkose, sumažėjo lietuvių išeivių siunčiamų piniginių perlaidų bei vyko užsienio valiutų devalvacija. Tokius ekonominius sunkumus smarkiai padidino dar ir tai, kad 1935 metais Vokietija paskelbė Lietuvai ekonominį karą. Nepaisant ūkinių sunkumų, Lietuva nepasėkė kitų šalių pavyzdžiu ir lito nedevalvavo. Tačiau 1935 m. spalio 1 d. Lietuvoje buvo įvesta valiutinė kontrolė. Tos priemonės imtasi siekiant sulaukyti užsienio valiutos išvežimą.

Apskritai litas išsaugojo nepakeistą aukso turinį ir buvo kotiruojamas užsienio valiutų rinkose. Lietuvos vyriausybė ir Lietuvos bankas griežtai pasisakė prieš infliacinę politiką, siekė sudaryti palankias sąlygas gyventojams taupyti, spartinti pramonės kūrimą. Be to, lito raidą palankiai veikė nedidelė valstybės skola užsieniui, subalansuotas biudžetas, visuomeninėje gamyboje dominavusi plataus vartojimo prekių gamyba. Prie to taip pat prisidėjo atsargi ir sumani Lietuvos banko vadovybės veikla.

V. Jurgučio pažiūras pinigų klausimais būtų sunku įsprausti į kurios nors žinomos pinigų teorijos rėmus, yra siūloma jas nagrinėti trimis etapais: iki paskyrimo Lietuvos banko valdytoju 1922 metais; jam vadovaujant Lietuvos bankui 1922–1929 metais; jam atsidėjus mokslinei ir pedagoginei veiklai 1929–1940 metais (Nausėda, 1997, p. 43). Kiekvieną teoriją V. Jurgutis vertino kritiškai, nors pirmenybę teikė tradicinėms, o ne modernioms pinigų teorijoms. Tokia pažiūra aprašyta knygos „Pinigai“ autoriaus žodyje: „Nesu didelis tų „moderninių pinigų teorijų“ gerbėjas <...>. Tos teorijos ne tiek davė akstino gilesnėms pinigų mokslo studijoms, kiek geros progos intelektualiniam grynų teoretikų smaguriavimui“ (Jurgutis V., 1996, p. 2). Tačiau, būdamas praktikas ir analitikas, „Piniguose“, kaip ir „Bankuose“, labiau linko į „žemiškus“ reikalus, t. y. pinigų ūkio sutvarkymo pagrindus.

Todėl neužsiėmė pinigų teorijų kūrimu, o ėmė iš jų tai, kas jam atrodė tiksliausia, teisingiausia. Pavyzdžiui, jis manė, kad pinigams apibrėžti tinkamiausia Helfericho definicija, pasak kurios „pastovusis ekonominio žmonių santykiavimo tarpininkas vadinasi pinigai“ (Jurgutis V., 1996, p. 279). Tai, kaip gali pasirodyti, nereikia, kad V. Jurgutis nepripažino pinigų vertės, manė juos esant tik mainų ženklui. Autorius rašė, jog tokio tarpininkavimo sąlyga yra tai, kad pinigai turi būti ir vertės matas. Jis pagrįstai skyrė pinigų substancinę (daiktinę) vertę nuo jų funkcinės vertės. Vertinga ir tai, kad pinigus vertino ne kaip daiktą, o kaip žmonių ekonominių santykių priemonę. S. Martišiaus nuomone, V. Jurgutis labai palankiai vertino psichologinę pinigų vertės teoriją, nagrinėjo jos ir klasikinės kiekybinės teorijos ryšį (Martišius, 1997, p. 30).

Vlado Jurgučio mokslo darbai

Socializmas ir krikščionybė. Kaunas: „Šviesos“ sp., 1920.

Visuomeninių Tomo Garigue Masaryko minčių pagrindai. Kaunas: „Spindulio“ sp., 1931.

Jean Jacques Rousseau pažiūros į Lietuvos viešąjį 18 amžiaus ūkį // Varpas, Kaunas. 1932, Nr. 2(5).

Akademinis jaunimas ir ekonominis gyvenimas. Paskaita, skaityta 1933 m. Kaunas: „Žaibo“ sp., 1933.

Finansų mokslas. Prof. V. Jurgučio skaitytų 1932/1933 mokslo metais paskaitų stenogramos. Kaunas, 1933.

Finansų mokslo programa. Kaunas, 1933.

Tomo iš Akvino ekonominių žinių pagrindai. Kaunas: „Žaibo“ sp., 1933.

Akademinis jaunimas ir ekonominis gyvenimas // Židinys. 1933, Nr. 11.

Pinigai, bankai, kreditas. Kaunas, 1935.

Naujausios bankų įstatymdavystės tendencijos // Ekonomika. 1935, Nr. 2.

Moteris ir ekonomika. Kaunas: „Šviesos“ sp., 1936.

Moteris ir ekonomika // Židinys. 1936, Nr. 3–4.

Ekonomikos mokslų pagrindai. Kursas, skaitytas Generalinio štabo kursų II laidoje. Kaunas, 1938.

Finansų mokslo pagrindai. Kaunas, 1938.

Pinigai. Kaunas, 1938.

Bankai. Kaunas: „Šviesos“ sp., 1940.

Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos finansai (rankraštis). Vilnius, 1945.

Mokslinio darbo sistematika ir ekonomikos mokslo metodika (nebaigtas rankraštis). Vilnius, 1945–1946.

Išvados

V. Jurgutis savo veikla ir mokslinė kūryba pasistatė paminklą, kurio, Horacijaus žodžiais, rūdys nesušės. Šiais laikais „lito tėvo“ vardo savinimasis ar lyginimasis su Vladu Jurgučiu atrodo nepadoriai.

LITERATŪRA

1. Akademikas profesorius Vladas Jurgutis 1885–1966. (1996), 1995 m. lapkričio 6–8 d. mokslinės konferencijos, skirtos gimimo 110-osioms metinėms, medžiaga. Vilnius, 63 p.

2. Bulavas, J. (1969), Vokiškųjų fašistų okupacinis Lietuvos valdymas. Vilnius, P. 224.

3. *Domas Cesevičius*. Parengė V. Lukoševičius ir M. Treinys. (1998), Vilnius: Margi raštai, P. 339.

4. Jurgutis, V. (1996), Pinigai. Vilnius: Mintis, 386 p.

5. Yla, S. (1951), Žmonės ir žvėrys Dievų miške. Putnam, P. 85–237.

6. Laumenskaitė, E. (1998), Profesorius Vladas Jurgučio indėlis į pinigų ir bankų istoriją bei teoriją. Lietuvos bankininkystės raida. Mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, P. 21–28.

7. Laumenskaitė, E. (1994), *Vladas Jurgutis*. Vilnius, 191 p.

8. *Lietuva*. 1927 m. vasario 18 d.

9. *Lietuvių enciklopedija*. Boston, (1957), t. 10. P. 145.

10. *Lito ir Lietuvos ekonomikos tėvai*. (1989), Vilnius: „Žinijos“ dr-ja, 80 p.

11. Martišius, S. (1997), Tarpukario Lietuvos ekonominė mintis pinigų teorijos ir politikos klausimais. *Pinigų studijos*, Nr. 2, p. 28–42.

Praejo daug dešimtmečių, bet V. Jurgučio mokslo darbai liko nepalaukti. Jo monografiuose ypač vertinga Europos valstybių pinigų ir bankų istorija nuo seniausių laikų iki XX amžiaus ketvirtojo dešimtmečio vidurio. Tokių visa apimančių darbų iki šiol nėra, jų neturi ir šalys kaimynės. Suprantama, per laikotarpį, praėjusį po knygų išleidimo, pinigų ir bankininkystės, bankų organizavimo praktika pasikeitė, tačiau klasikiniai bankų veiklos pagrindai ir istorinė medžiaga studijuojantiems naudinga ir dabar.

Štuthofio koncentracijos stovykloje Vasario 16-osios proga jo pasakyti žodžiai: „Prieš nieką nekapituluoti, niekam savo tautinės garbės neišduoti, savo lietuviškų papročių ir savo močiutės kalbos neišsižadėti“ (Lietuvių enciklopedija, 1957, t. 10, p. 145) tinka mums ir šiandien.

Profesorius Vladas Jurgutis, jo darbai verti būti prisimenami ne tik jubiliejų progomis.

12. Martišius, S. (1996), Vladas Jurgutis – ekonomistas, politikas, pedagogas. *Ekonomika*. Nr. 40, p. 70–77.

13. Nausėda, G. V. (1997), Jurgučio pažiūros pinigų sandaros klausimu. *Pinigų studijos*, Nr. 2, p. 43–49.

14. Pažemeckas, J. (1967), Prof. Vladas Jurgutis. *Aidai*. Nr. 1, p. 17.

15. Pažemeckas, J. (1967), Prof. Vladas Jurgutis. *Aidai*. Nr. 2, p. 72.

16. Terleckas, V. (2001), *Lietuvos bankininkai. Gyvenimų ir darbų pėdsakai 1918–1940*. Vilnius, P. 12–27.

17. Terleckas, V. (2000), Lietuvos bankininkystės istorija 1918–1941. Vilnius, P. 348–349.

18. Terleckas, V. (1989), Lito ir Lietuvos finansų mokslo tėvas. *Mokslas ir gyvenimas*. Nr. 9.

19. Terleckas, V. (1992), *Pinigai Lietuvoje 1915–1944*. Vilnius, P. 196.

20. Vaišnoras, J. (1966), Prof. Vladą Jurgutį palydėjęs. *Liaudies ūkis*. Nr. 2 (88), p. 64.

21. Эйднтас, А. (1989), Литовская эмиграция в страны Северной и Южной Америки в 1868–1940 г.г. Вильнюс: Мокслас, С. 136–137.

**REMEMBERING PROFESSOR VLADAS JURGUTIS:
120TH BIRTHDAY ANNIVERSARY**

Vladas Terleckas, Meilė Jasienė

Summary

Some features of life and activities of the prominent personality – professor Vladas Jurgutis are shown in the article. It is tried to discover him as the creator of the science of Lithuanian finances and national currency Litas, pedagogue of encyclopedic erudition, the state worker and patriot.

The article is bound to commemorate 120th birthday anniversary of V. Jurgutis.

V. Jurgutis was born on the 24th of October (the 5th of November) of 1885 in Palanga in the family of poor citizens. In 1897–1901 V. Jurgutis studied in the Palanga progymnasium. The further life brought him into the Samogitian Priest Seminary in Kaunas. In 1906 he graduated from the Seminary successfully.

V. Jurgutis, as a very industrious student, was sent to Saint Petersburg Spiritual Academy. Here appeared his inclination to economic sciences and sociology. In 1910 V. Jurgutis graduated from Saint Petersburg Spiritual Academy and went to study at Munich University, after graduating which he was doing pastoral job in Liepaja. During the First World War he lived in Saratov. In summer 1918 he returned to Lithuania and was ordered as professor in Kaunas Priest Seminary. The events in the new independent Lithuanian state and lack of educated people involved V. Jurgutis into political life. 1920 he was elected the representative of the Seimas. V. Jurgutis in 1922 for some time worked as the Foreign Minister of the Republic of Lithuania.

In 1922 life forced V. Jurgutis to take the newly created Lithuanian Bank into his hands and to worry about the strength of Lithuanian national currency Litas.

The name of professor V. Jurgutis was written into history for the long year's of pedagogy and research activities. He began his scientific research work in 1920 and the main his scientific works were: "The essence of the science of finance", 1938; "The money", 1938; "Banks", 1940.

While being the head of the Bank of Lithuania on the 1st of September, 1925 he began to teach in Kaunas University. When the Vilnius region was got back, at the beginning of January, 1940 V. Jurgutis began to work as the head of the Finance science chair of the Justice faculty of Vilnius University. In 1941–1943 V. Jurgutis was the head of the Economic faculty of Vilnius University. During the Hitler occupation from May 1942 till March 1943 V. Jurgutis was the chairman of the Lithuanian Science Academy.

In spring 1943 V. Jurgutis together with other Lithuanian intellectuals was taken into the Stuthof concentration camp and suffered all the horrors of the camp. After getting freed he returned to suffering Lithuania. Till 1946 he was the professor of the Finance and Credit chair at Vilnius University and for some time was the head. He made many bitter remarks about the incapability in dealing with economy in the USSR and organizing of the circulation of money. Of course, such behavior of the professor could not be tolerated any longer. He was dismissed from University.

In 1966 this legendary person was buried in cemetery in his native Palanga. V. Jurgutis with all his scientific activities and creations has built a monument, which, according to Horace, will not be cut by rust.

Įteikta 2005 m. spalio mėn.